

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**Franciaország alkotmányos rendje  
és politikai intézményei**

Ádám Péter



DEBRECENI EGYETEM

Irodalomtudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2009.

Az értekezés első ötletét a hiánypótlás szándéka adta: bár történtek kísérletek a francia közelmúlt történetének feldolgozására (Gazdag Ferenc könyvére gondolok), hazai szakmunka még nem dolgozta fel az V. Köztársaság politikai rendszerének működését. Erre a látszólagos érdektelenségre, részben legalábbis, az a magyarázat, hogy a hazai parlamentarizmus 1989-es újjászületése főleg német és osztrák mintákat követett, figyelmen kívül hagyva a nálunk kevésbé ismert francia parlamentarizmus tapasztalatait. Akárhogyan is, ha nincs a hazai parlamentarizmus újjászületésének élménye, aligha jutott volna eszembe ezzel a témával foglalkozni. Emellett nyilván a magyar parlamentarizmussal kapcsolatos frusztrációk is szerepet játszottak a témaválasztásban, ha csak annyiban is, hogy hangsúlyozottan hazai nézőpontból és sokszor a magyar példák tükrében igyekeztem leírni és értelmezni mind a francia politikai intézményeket, mind a politikai rendszer működését.

Kezdetben az ötlet csak a francia politikai rendszer működésének leírása volt – a problémák csak munka közben körvonalazódtak; vajon a rendszert mai vagy az 1958-as eredeti formájában próbáljam leírni? Más szóval mit vegyek alapul, az 1958-as Alkotmányt-e vagy annak többszörösen módosított mai változatát? Azt is el kellett dönteni, mi célszerűbb: szigorúan megmaradni a jelenben, vagy érvényesíteni történeti szempontokat is az egyes kérdéseket illetően. Minthogy az V. Köztársaság Alkotmányának újdonsága nem érthető annak a parlamenti rendszernek az ismerete nélkül, amely a IV. és a III. Köztársaság idején jellemezte az országot, csaknem minden esetben utalunk a közvetlen alkotmányos előzményekre (vagyis a IV. és III. a Köztársaságra), de néha egészen a II. Köztársaságig, sőt, kivételes esetekben azon is túl, Lajos-Fülöpig, a Restaurációig vagy a Forradalomig kellett a szálakat visszafejtenünk.

A mai francia alkotmány nem egészen azonos az 1958-ban elfogadottal, vagyis hogy az 1958-as szöveg sokat változott, módosult az évtizedek során. Jóllehet ezeket a változásokat is igyekeztem nyomon követni, ma már úgy látom, hogy az értekezés nem domborítja ki eléggé markánsan a rendszernek az utóbbi húsz-huszonöt évben tapasztalt működési rendellenességeit, vagyis azt, hogy milyen tényezők koptatták el a rendszert, vagy legalábbis siettették elhasználódását és az elnöki funkció *deszakralizálódá-sát*. Mindezek ellenére a disszertáció egyszerre ad leírást, alkotmányértelmezést, és vázolja fel a francia alapszövegnek de Gaulle-tól Jacques Chirac második mandátumáig ívelő történetét.

Ami a módszereket illeti, végül is három diszciplínát kellett valahogyan egyébe gyúrnom: a történettudományt, a politológiát meg az alkotmányjogot. A tudományos értekezésekben mindig a téma tagolása, strukturálása a legnehezebb; itt azonban ez szerencsére nem okozott különösebb gondot. Minthogy az értekezés javarészt leíró jellegű, magától adódott, hogy a szöveg tagolásával az 1958-as Alkotmány fejezeteihez igazodjam, az egyes fejezeteken belül pedig, rövid áttekintés után, az Alkotmány paragrafusainak sorrendjét követtem. Ez a felépítés nemcsak a megírás szempontjából látszott célszerűnek,

úgy gondoltam, hogy így a leendő olvasó is könnyebben fog a szövegben tájékozódni. A könyv írásakor lapalji jegyzetekre gondoltam (és úgy is írtam a lapalji jegyzeteket, hogy ezek a kiegészítések majd más megvilágításba helyezik, finomítják, árnyalják a fő szöveget). Nagy kár, hogy a kiadó, anyagi megfontolásból, a jegyzeteket a kötet végére csapta, mert így a főszöveg, ha lehet azt mondani, sokkal „merevebb” lett.

A könyv egyik legnagyobb „eredménye”, hogy – első ízben a hazai könyvkiadásban – pontos leírást adott egy nyugat-európai demokrácia politikai rendszerének működéséről (ilyen monográfia, amiként már utaltam rá, nemcsak Franciaországról, de egyetlen nagy nyugat-európai alkotmányos hagyományról sem született). A másik, hogy igyekezett történetileg feltárni, hogy pontosan milyen tényezők vezettek a rendszer lassú elhasználódásához. Bár az értekezés, némiképp idealizálva a helyzetet, azt az álláspontot képviseli (és ebben közel áll Michel Winock 2007-es könyvében kifejtett véleményéhez), hogy a problémák korrekciójához nincs szükség az alkotmány módosítására; az a tény, hogy a későbbi események (nevezetesen az alkotmány 2008-as reformja rácsúszott ezekre a „jóslatokra”, arra vall, hogy a jelenlegi köztársasági elnök, tovább növelve jogosítványait, még jobban eltávolodik az államfő eredetileg monarchikus koncepciójától.

\*

Ha voltak is nézeteltérések az „alapító atyák” (de Gaulle, Michel Debré stb.) közt a leendő rendszer arculatát illetően, két kategorikus nemben nagyon is egyezett a véleményük: egyrészt határozottan elvetették azt a szerintük elkorcsosult francia parlamentarizmust, amelyben – miként a III. Köztársaság idején és a IV. Köztársaság fennállásának tizenkét éve alatt – a kormány teljesen ki van szolgáltatva a képviselőháznak; másrészt ugyanilyen határozottan nemet mondtak az amerikai típusú elnöki rendszerre, legfőképpen azért, mert összeegyeztethetetlennek tartották a francia republikánus tradícióval.

Az „alapító atyáknak” a parlamentáris rendszer reformja, gyökeres megújítása, illetve – ahogyan ők mondták – a francia parlamentarizmus *racionalizálása* volt a fő céljuk. A korábbi rendszerben a kormány teljesen ki volt szolgáltatva a Parlamentnek, a köztársasági elnök teljesen ki volt szolgáltatva a kormánynak. Ezt a logikát fordítja meg az V. Köztársaság Alkotmánya: itt a kormányt a köztársasági elnök irányítja, a kormány pedig kordában tartja a Parlamentet. De a lényeg talán nem is az elnöki pozíció meg a kormány megerősítése, mint inkább az, hogy az elnök is, a kormány is meg a Parlament is rá van kényszerítve az együttműködésre. Van azonban valami, ami élettel tölti meg és működteti a struktúrát, ez pedig nem más, mint a korábban nem létező parlamenti többség, az úgynevezett *fait majoritaire*. Erős köztársasági elnök plusz parlamenti többség: valójában ez az V. Köztársaság sikerének „titka”, ha ugyan nem „csodája”.

Az V. Köztársaság Alkotmánya abból a megfontolásból született, hogy közhatalmi szervek végre egyensúlyba kerüljenek egymással, mert ilyen egyensúly nem volt sem a III. Köztársaság, sem a IV. Köztársaság időszakában. Ahogyan de Gaulle 1964. január 31-i sajtóértekezletén kifejtette: „Arra törekedtünk, hogy (megőrizve a Parlament törvényhozói szerepét) a hatalmat ne a politikai pártok osszák el egymás közt, hanem a közvetlenül a néptől származó hatalomnak a Nemzet által választott államfő legyen a forrása és birtokosa.” Más szóval az volt de Gaulle-nak és az „alapító atyáknak” a szándéka, hogy a hatalmat a köztársasági elnök személye körül építsék ki, a köztársasági elnök személyére, elsőbbségére alapozzák.

Az V. Köztársaság Alkotmányát 1958-ban fogadta el referendummal az ország lakossága. A szöveg eredetileg 92 cikkelyből állt, de ez a szám mára a különböző betoldásokkal és kihagyásokkal 96-ra emelkedett; ebből a ma érvényben levő 96 cikkelyből vagy negyven máig megmaradt eredeti formájában, jó harmincat kisebb vagy nagyobb részben módosítottak vagy teljesen átírtak, jó húszat pedig hozzátettek. Elfogadása az alaptörvényt legalább húszegynéhányszor módosították; a módosítások eleinte viszonylag ritkák voltak, az utóbbi időben viszont egyre gyorsabb tempóra váltottak: jellemző, hogy míg az V. Köztársaság fennállásának első harminc évében mindössze öt alkotmánymódosítás történt, 1990 és 2005 között ez a szám tizennégyre emelkedett.

Az V. Köztársaság ebből a szempontból is élesen különbözik elődeitől. Jóllehet az 1875. február 25-i alkotmányos törvény 8. cikkelye korántsem állított áthághatatlan akadályt az alkotmánymódosítás útjába, a III. Köztársaság 1884-től már nem talált magában elegendő energiát, hogy intézményes reformmal elejét vegye a lassú, de feltartóztathatatlan hanyatlásnak. Nemkülönben a IV. Köztársaságnak is, fennállása tizenkét esztendeje alatt, mindössze egy nem különösebben jelentős alkotmánymódosításra futotta, de az sem tudta korrigálni a rendszer működési fogyatékoságait. Következésképpen az V. Köztársaság alaptörvényének gyakori módosítása egyáltalán nem a gyöngeség, a szklerózis jele. Épp ellenkezőleg, annak bizonyítéka, hogy rendkívül rugalmas, eleven, „fejlődőképes” szöveggel van dolgunk.

Nem csoda, hogy az V. Köztársaság állja az időt, és hogy már csaknem ötvenéves. Ilyen magas életkorral, a kerek hetven évig fennálló III. Köztársaságon kívül, az utóbbi bő két évszázadban egyetlen francia politikai rendszer sem dicsekedhet. Pedig annak idején senki se jósolt volna hosszú életet az újszülöttnek. Hogy de Gaulle politikai ellenfelei biztosak voltak a tábornok és a nevével fémjelzett politikai rendszer gyors bukásában, az csak természetes. Ők a kiépülő fél-elnöki kormányzást tekintélyelvű diktatúrának, de Gaulle visszatértét pedig bonapartista államcsínynek tartották. Biztosra vették, hogy de Gaulle-t a tömeges elégedetlenségnek ugyanaz a hulláma fogja elsöpörni, mint ami 1958 tavaszán hatalomba emelte. Jellemző, hogy az 1968-as májusi eseményeket még a különben józan, de az 1958-as Alkotmányt sokáig mereven

elutasító Pierre Mendès-France is méltó büntetésnek, a prófécia rég várt beteljesülésének tekintette.

De az V. Köztársaságot az a politikai elit sem gondolta maradandónak, amely pedig, jobb híján, beletörődött de Gaulle visszatértébe, és amely a szükséghelyzetben, a káosztól és a polgárháborútól való félelmében készségesen megadta az általa kért felhatalmazást az új Alkotmány kidolgozására. Sokan még azt sem akarták elhinni, hogy az új alaptörvény egyáltalán elkészül az ígért határidőre. És ha elkészül is: vagy sikerül de Gaulle-nak megoldania az algériai konfliktust, gondolták, és akkor szépen megszabadulnak tőle, mint ahogyan az indokínai konfliktus megoldása után Pierre Mendès-France-tól is megszabadultak, vagy kudarcot vall, akkor meg úgyis mennie kell...

Sőt, azok sem voltak mentesek a szkepticizmustól a politikai rendszer jövőjét illetően, akik pedig elfogadták, és a szeptemberi népszavazáson igent mondtak a változásra. Még ők sem voltak biztosak benne, hogy ez a személyesen de Gaulle-ra szabott Alkotmány, illetve az alaptörvény de gaulle-i értelmezése túl fogja-e élni alkotóját. A baloldalon még három évvel de Gaulle távozása után, mi több, még a hetvenes évek közepén is akadtak hangok, amelyek az intézmények azonnali reformját követelték: az 1972-es baloldali közös kormányprogram például, amelyet a kommunisták mellett a szocialisták meg a baloldali radikálisok is elfogadtak, a dokumentumnak a közhatalmi szervek átalakítását tárgyaló fejezetében olyan „demokratikus” reformokat helyezett volna kilátásba, amelyek az alig korrigált IV. Köztársaság vágányára tolták volna vissza az országot.

Az V. Köztársaság Alkotmánya azonban, ahogyan az alaptörvény de gaulle-i értelmezése is életképesnek bizonyult. Mi több, a későbbi köztársasági elnökök nem hogy kevesebbel beérték volna, de még növelték is az elnök jogosítványait. Elég az hozzá, a rendszer a hatvanas évek végétől kezdve látszatra nagyon is jól vette az akadályokat. Nem okozott nagyobb törést a működésében sem az alapító 1969-es visszavonulása, sem az, amikor Georges Pompidou 1974-ben bekövetkező halála után immár nem a gaullista párt, hanem a liberális jobboldal jelöltje került elnöki funkcióba, amiként az sem, hogy hét év múlva a baloldal színeiben olyan jelölt lett az elnökválasztás nyertese, aki a hatvanas évek elején legeltökéltebb ellenfele volt a közvetlenül választható köztársasági elnök intézményének.

Igaz, akkorra már François Mitterrand is észrevette, mekkora esély, lehetőség ez az intézmény a baloldalnak a hatalom megszerzésére. Így azután az egykori ellenfél nemcsak elfogadta, de ahol lehetett, tovább erősítette az 1958-as alaptörvény elnöközpontú értelmezését. Mi több, az olyan helyzetek sem kérdőjelezték meg ezt az Alkotmányt, amelyekkel annak idején aligha számoltak megszövegezői. Kiderült, ráadásul nem is egyszer: az sem feszíti szét az alaptörvény kereteit, ha történetesen egymással ellentétes előjelű a köztársasági elnök meg a Nemzetgyűlés pártállása. Ahogyan az sem okoz különösebb gondot, ha a kormány nem támaszkodhat számottevő többségre a

Nemzetgyűlésben...

Az 1958-as Alkotmányt 1958. szeptember 28-án sokatmondó többséggel fogadta el az ország lakossága. A részvétel – azóta is rekord! – 85 százalékos volt, és a leadott szavazatok nem kevesebb mint 79,5 százaléka igent mondott az új alaptörvényre. (Igaz, az 1946-os Alkotmányt is népszavazás fogadta el, de ezt az utóbbit nem lehet az 1958-assal egy lapon emlegetni: 1946-ban a szavazópolgárok egyharmada tartózkodott, egyharmada nemet mondott, és csak egyharmada mondott igent, de az is csak fásult beletörődésből, mert már torkig volt az ideiglenességgel meg az alkotmányozás hercehurcájával.) Szó, ami szó, a franciák túlnyomó többsége ma is elfogadja az 1958-as alaptörvényt; az Alkotmány kapcsán mára kialakult egyfajta konszenzus, és ezt a konszenzust sokáig nem is volt ildomos megkérdőjelezni.

Az V. Köztársaság Alkotmányának rendkívüli életképességét sokan és sokféleképpen próbálták magyarázni. Belejátszik a dologba, hogy nem hangzatos elveket megfogalmazó, hanem gyakorlatias szövegről van szó, amiként az is, hogy a végleges változat kompromisszum eredménye. Az 1958-as alkotmányozók a francia parlamentarizmus két egyformán nagy múlttal rendelkező tradícióját, az erős végrehajtó hatalomra épülő monarchikus hagyományt és a Parlament és a Törvény mindenhatóságára épülő köztársasági hagyományt próbálták összebékíteni, egymásba illeszteni. Jóllehet a megoldással kétszer is próbálkoztak a francia történelemben, egyszer 1848-ban, majd a III. Köztársaság első éveiben, első ízben sikerült e két hosszú ideig egymást kizáró hagyomány fájából végre működőképes vaskarikát csinálni.

Az 1958-as alkotmányozók tehát úgy biztosították az egyensúlyt a kellőképpen megerősített végrehajtó hatalom és mindenhatóságától megfosztott törvényhozó hatalom között, hogy keresztezték egymással a francia történelem két nagy múltra visszatekintő parlamentáris hagyományát. Már a kortársaknak is feltűnt, hogy milyen felemás ez az alaptörvény (Michel Debré „hibrid” Alkotmányról beszélt a *Conseil d'État* előtti meghallgatásán). Mi több, olyan kommentátor is akadt, aki szerint az 1958-as Alkotmány tulajdonképpen nem is egy, hanem két alaptörvényt foglal magába, és ez a két alaptörvény ráadásul nincs is élesen elválasztva, elkülönítve egymástól.

Az egyik egy ráncba szedett, megrendszabályozott – azaz Michel Debré kifejezésével élve – *racionalizált* fél-parlamentáris rendszer, amelyben a jelentős jogosítványokkal felruházott stabil miniszterelnök egyben a parlamenti többségnek is elismert vezetője; a másik egy fél-elnöki rendszer, amelyben – ha történetesen elakadna a fél-parlamentáris rendszer gépezete – a többé-kevésbé pártok felett álló és afféle „döntőbírónak” tekintett államfő venné át a vezetést. Az új felállás – az idézet az egyik korabeli kommentárból való – sok mindent lehetővé tesz, csak egyet nem: az úgynevezett *régime d'assemblée*-t, vagyis a Parlament mindenhatóságára alapozott kormányzást. Az 1958-as Alkotmánynak tehát, és ez egyik legnagyobb érdeme, sikerült határozottan szakítani a III. és IV. Köztársaság akkor már nyolc évtizedes parlamentáris tradíciójával, amelynek

olyan mélyek voltak a gyökerei, hogy sokan már magával a demokráciával azonosították.

Persze, a ma érvényes francia alaptörvény már nem teljesen azonos az 1958-ban jóváhagyottal. A szöveget a csaknem húsz jelentősebb módosítás mellett mind a politikai, mind a joggyakorlat nagyban módosította. Sőt, mivel a fejlődés során új alkotmányos jogforrások is kapcsolódtak hozzá (legutóbb például a 2005 márciusában elfogadott *Környezetvédelmi Charta*), ma már nem is annyira Alkotmányról, mint inkább „alkotmányos tömbről” szokás beszélni. A kérdés csak az, hogy e fejlődés következményeképpen mennyiben módosult, rendeződött át az alaptörvény, és hogy változott-e a lényege.

Az 1958-as Alkotmány egyfajta törekeny egyensúlyállapotot hozott létre a végrehajtó hatalom és a törvényhozó hatalom között. Ez az egyensúlyállapot azonban az évek során erősen megbillent: lassan aláásták a politikai események, valamint az Alkotmány sorozatos módosításai. A törvényhozó hatalomnak sikerült visszaszerezni valamit elvesztett előjogaiból, az államfő kizárólagos elsőbbségére épülő végrehajtó hatalomnak pedig, bár törekedni törekedett a köztársasági elnök hatalmának erősítésére, nem mindig sikerült hatékonyan megvédelmeznie az államfő elsőbbségét. Főleg az utóbbi két évtizedben gyorsult fel a rendszer eróziója. Ebben, meglehet, a három egymást követő „társbérlet” játszotta a legfontosabb szerepet, minthogy ezekben az időszakokban már nem az államfő, hanem a parlamenti többség, illetve a többséget képviselő miniszterelnök lett a végrehajtó hatalom súlypontja. És jóllehet 2000-ben az elnöki mandátum időtartamának hét évről öt évre való megrövidítésével a politikai elit megpróbálta elejét venni a „társbérletek” sorozatos ismétlődésének, a megoldás nemhogy erősítette volna, de furcsamód tovább gyöngítette az államfő tekintélyét.

És nem használták a sorozatos alkotmánymódosítások sem az egyensúly fennmaradásának. Az 1958-as Alkotmány arra törekedett, hogy az állam megerősítésével perelje vissza Franciaország elvesztett rangját, presztízsét, nemzetközi pozícióit. De Gaulle szemében az V. Köztársaság létrehozása egyet jelentett Franciaország újjászületésével. Márpedig a nemzeti szuverenitás, amelyet de Gaulle mindennél előbbre való értéknek tartott, napjainkban egyre kisebbre zsugorodik. *Felülről* az Európai Unió fokozatos kiépülése kezdi ki, *alulról* a fenti folyamat által is erősített decentralizáció. Tény, hogy ez a kettős folyamat mára olyan helyzetet eredményezett, amelyet 1958-as alkotmányozók – akiknek zöme a nemzetnek, valamint a központosított hatalomgyakorlás jakobinus hagyományának keretében gondolkodott – legvadabb álmaikban sem láthattak előre.

Nem csoda, hogy az V. Köztársaság Alkotmánya körüli konszenzus ma már repedezni látszik. Az első évtizedek törekeny egyensúlyát, főleg a nyolcvanas évek végétől, a kilencvenes évek elejétől fogva, felváltotta a krónikus válság időszaka. Jól jellemezte ezt a helyzetet az a vitanap, amelyet 2000. december 19-én az „intézményes rendszer jövőjéről” tartottak a

Nemzetgyűlésben. Bár a vitában még mindig elenyészően csekély volt az új Alkotmányt követelő képviselők száma, azt, hogy az intézményes reform immár elodázhatatlanul időszerű, senki sem vonta kétségbe. Mindössze az volt a kérdés, hogy a kiút, a megoldás merre, melyik irányban keresendő. Hogy a parlamentáris rendszer felé kell-e előre- (illetve vissza)lépni, vagy a miniszterelnöki funkció, valamint a feloszlatási jog és a Parlamentnek való felelősség felszámolásával az igazi elnöki rendszer felé. Hogy a törvényhozói hatalom jogosítványait kell-e erősíteni, vagy épp ellenkezőleg, a végrehajtó hatalomét. Hogy az annyit szidott IV. Köztársaság irányába kell-e visszakanyarodni, vagy épp ellenkezőleg, új Alkotmány, más szóval a VI. Köztársaság a cél.

V. Köztársaság még nincs ötvenéves, de minden esélye megvan, hogy maga mögött hagyja az időrekordot tartó III. Köztársaságot. Annál is inkább, mivel jól vette az akadályokat: algériai háború, 1968 májusa, de Gaulle lemondása, a baloldal hatalomra kerülése, decentralizálás, „társbérlet” vagy a 2002-es elnökválasztás emlékezetes második fordulója – az utóbbi alig fél évszázadnak Franciaországban nem volt olyan jelentős eseménye, amelynek kapcsán az alaptörvény be ne bizonyította volna rugalmasságát. Jóllehet időről időre egyesek csakugyan előhozakodnak (egyelőre csak a politikai elit körében) új Alkotmány követelésével, a mai Franciaországban – ellentétben a IV. Köztársaság Franciaországával – nemhogy nincs alkotmányos válság, de a franciák – ráadásul mind a bal-, mind a jobboldalon – nagyon is ragaszkodnak, sőt érzelmileg is kötődnek az V. Köztársaság alkotmányos rendjéhez.

Franciaországnak csaknem száz év kellett, míg a Forradalom után eljutott a nemzet által legitimnek tartott politikai rendszerig, és újabb száz év, míg rátalált e rendszer leghatékonyabban működő változatára. Hadd idézzem Guy Carcassonne-t: az 1958-as Alkotmány „legtöbbet adta a franciáknak, amit alkotmányos rend egyáltalán adhat: lehetőséget, hogy [...] maguk döntsenek jövőjükéről, ha pedig csalódtak, azt a demokratikus vigaszt, hogy a kudarcért kizárólag önnön magukat okolhatják. A jó alkotmány, igaz, önmagában még korántsem elegendő a boldoguláshoz. De a rossz alkotmány önmagában is elég, hogy egy nemzetet a tönk szélére juttasson.”

## Publikációk

Francia-magyar kulturális szótár, Budapest, Corvina, 2004.

Franciaország alkotmányos rendje és politikai intézményei, Budapest, Corvina, 2007.

*Ernest Renan nemzetszemlélete*, Holmi, 1995 május. Átdolgozva: Magyar Tudomány, 1996/6.

*A köztársasági elnöki funkció az V. Köztársaság alkotmányában*, Bástya, 6, 2007, Székesfehérvár.

*A közoktatás szerkezete Franciaországban*, in „Oktatási rendszerek Európában”, szerk. dr. Torgyik Judit, Budapest, Krónika Nova, 2009.

*Francia amnézia (a Vichy-szindróma)*, FILMVILÁG, 2005/4.

*A mozi és a francia 68*, FILMVILÁG, 2008/június

„Fazonigazítás Párizsban”, *Élet és Irodalom*, LII. évf., 31. szám, 2008, augusztus 1.

*Le „Petit Lavisse” et le sentiment national*, előadás 2006 őszén a Kodolányi János Főiskola konferenciáján. (Megjelenés előtt az Egri Tanárképző Főiskola Francia Tanszékének kiadványában)

## Válogatott bibliográfia

### Franciául

*Esti Kornél et la folie* ( Sorbonne magyar-tanszékén 1985-ben elhangzott előadás szövege), az előadás teljes anyagát az Akadémiai Kiadó 1989-ben jelentette meg.

*CURE D'ENNUI, Écrivains hongrois autour de Sándor Ferenczi*, choisi et présenté par ÁDÁM Péter, Gallimard, 1992. (Bevezető tanulmány)

*Deux faits divers* (előadás a Budapesti Francia Intézet Ferenczi-kollokviumán, 1993. április 7-én). Franciaországban: Le Coq-Héron, 1994. évf. Magyarországon: Acta Academiae Paedagogicae Egriensis, nova series, tom. XXI., Eger, 1995.

*Chateaubriand arboriculteur*, in Acta Romanica, Acta Universitatis József Attila tomus XVII, Szeged, 1997.

*Grammaire/Grimoire, Problèmes de la traduction des textes prophétiques*, in Les Cahiers du CERTES, nr. 1, Centre de Recherches Textuelles de Szombathely, Szombathely, 1998.

*Le chapeau escamoté, les quatre versions hongroises de Mme Bovary*, in Cahiers d'Études Hongroises, Párizs, Magyar Intézet, 11. szám, 2003.

### Magyarul

*A trubadúrköltészet társadalmi gyökerei*, Világosság, 1977. évf.

*A Napóleon-mítosz* (Kovács Ilonával), Filmvilág, 1996. május.

*Kosztolányi – franciául*, in „Magyar irodalom fordításokban (1920-1970)”, II. Hankiss János Tudományos ülésszak, szerk. Gorilovics Tivadar, K.L.T.E., Debrecen, 1998., 7-12. o.

*Az új magyar Montaigne*, Holmi, 2001, szeptember.

Montaigne, *A hiúságról* (fordítás bevezető tanulmánnyal, Café Babel, 2001/3.

*Rendező frakkban és cylinderben: Max Ophuls*, FILMVILÁG, 2002/július.  
*Ábrándképek csapdájában* (Hitchcock *Vertigo* c. filmjéről), FILMVILÁG, 2002/10.  
*A szorgalom bűne* (Simenon – filmen), FILMVILÁG, 2003/8.  
*Guy de Maupassant, avagy a téboly igézete*, SINE MORBO, 2003/4  
*Ödipusz micisapkában* (Jean Gabinről), FILMVILÁG, 2004/11.  
*Francia amnézia (a Vichy-szindróma)*, FILMVILÁG, 2005/4.  
*Az elfojtások költője (Marcel Carné)*, FILMVILÁG, 2006/6.  
*Álszentek és anarchisták (a fiatal Renoir)*, FILMVILÁG, 2007/1.  
*A mozi és a francia 68*, FILMVILÁG, 2008/június  
*A férfi, aki szerette a mozit* (François Truffaut), FILMVILÁG, 2008/10, 11, 12 és 2009/1.  
*Alexis de Tocqueville visszaemlékezéseiből* (fordítás bevezető esszével), Holmi, 2007/7., Kommentár, 2008/3.  
Az „Uj Hullám” háttere, FILMVILÁG, 2009/7. és 8.  
Gyűlöletbeszéd Franciaországban, *Élet és Irodalom*, LIII. évf., 3., 2009. jan. 16.  
Holokauszt-tagadás és a francia jog, *Élet és Irodalom*, LIII. évf., 20., május 15.  
Pártok torzító tükörben (EP választás Franciaországban), *Élet és Irodalom*, LIII. évf., 25., 2009. június 19.